

אתה והשמוע

דברים מוזרים דרך לשלום

שמחתי לקרוא שהנשיא חוסיני מובארכ קיבל לשיחה את האלד מוחייאלדין. ראש האופוזיציה השמאלית במצרים. כי הדבר שם קץ למצב שגרם לי מצוקה אישית רבה.

הכרתי את מוחייאלדין בראשית שנות ה-70. הי שמאל המצרי היה אז חלון רעיון השלום עם ישראל, והוא פעל להגשמת רעיון זה באומץ-לב רב. האלד מוחייאלדין, מפקד טנקים, מראשי קבוצת הקצינים הצעירים שחוללו את מהפכת יולי 1952. מקורבם (אז) של עבדאלנאצר ואנוור אלסאדאת, נודע כנציג הקו הזה. באותם הימים היה השמאל באירופה הפטרון היחידי שפעל למען הפגשת ישראלים וערבים. היה זה על כן טיבני שאפגש בעיקר עם מצרים מאנשיהשמאל, למרות שפגשתי גם עם כמה מאנשיהמימסד, בסודיות. את מוחייאלדין פגשתי אישית לראשונה בעת ה-כנות לוועידת-בולוניה הגדולה בראשית 1973. זכורה לי פגישה ארוכה בטרקלין של בית-מלון, לפני הוועידה. דה, שבה דיברנו על המצב המתפתח במרחב. הגענו שגיננו למסקנה שאם לא תהיה תזונה מהירה לקראת חיל הכרה זו לראשי המימסד בארץ, בנאומים בכנסת ובשיחות אישיות, אך מכיוון שגולדה מאיר פתחה בי ציד-של-מכשפה על משתפי ועידת-בולוניה, לא נקד לטו הדברים. לא פעםתמהתי. לאחר מכן, אם גולדה דיין ודדו היו מגייסים את המילואים ערב יום-הכיפור רים, אילו הקשיבו לדברינו. וחשוב עוד יותר: אילו היו נמנעים מהקמת בימת ומפתחים יוזמת-שלום ישראלית, אילו התייחסו ביתר רצינות להערכות שגיבשתי אחרי שיחותי עם המצרים.

ביום האחרון של ועידת-בולוניה בא מוחייאלדין לבית-המלון שבו גרו המשתתפים הישראלים, וקיימנו שיחה משותפת ארוכה. הוא היה נבוך. הוסכם בינינו מראש שלא תהייה בוועידה החלטות, והוא הבין היטב שהפרת עיקרון זה תזיק מאוד לכוחות-השלום. אולם הסובייטים לחצו, והף שחאלד (כפי שכוּלוני קראנו לו) הצליח לרכך את הנוסח, פורסמה הודעת-סיכום רעה. אחרי הוועידה כתבתי לחאלד מיכתב, שבו סיכמתי את הלך וחיוויתי את דעתי על העתיד. מכיוון שלא היו קישורים-דואר בין שתי המדינות העוינות, שלחתי את המיכתב דרך קפריסין. הוא נתפס על-ידי שרות-הביטחון המצרי, והתוצאות היו חמורות.

רוח. הן לא היו חמורות עוד יותר רק מפני שקשה לפגוע באיש שהוא מאבות המהפכה.

אחר-כך באה יוזמת אני וור אלסאדאת, ומיפלגתי של מוחייאלדין תקפה אותה בחריפות. בעיני הי תה זאת טרגדיה. עם כל הביקורת על היוזמה, על צורתה ועל תוצאותיה (ה) עניין הפלסטיני, הרים הי חסים בין מצריים והעולות הערבי, האוריינטציה הי בילעדית על ארצות-הבינות, אסור היה לשי לול את היוזמה כשלעצ-

מה, ואת השלום החלקי שהושג בה. לדעתי, הייתה זאת טעות היסטורית. הבלתי באונן האלד דיעה זו.

ביום שקמה השגרירות הישראלית בקאהיר ערכו האלד וחבריו מסיבת-עיתונאים. כמה מידידי, עיתונאים אירופיים במקאהיר, הציעו לי לבוא עימם לשם. לא נכנסתי למישרד, אלא ביקשתי ידדי בריטי להיכנס ו לשאול את האלד עם נוכחותי רצויה. כעבור רגע יצא אלי האלד עצמו, כשעל פניו הבעה של מבוכה עזה ואינוחות, וביקש לותר על הביקור. המסיבה נועדה להודיע על ניתוק כל היחסים של המיפלגה עם ישראלים, ואין תוסבר נוכחותי? תחת זאת נקבעה לי פגישה עם אחד מראשי המיפלגה, ומאז אני ממשיך להיפגש עימו מדי פעם. בחיותי בקאהיר — הישראלית היחידה שעימו מקיימת מיפלגה זו קשר כלשהו.

כל זה מעציב, אך אחרי רצח אנוור אלסאדאת, שגונה על ידי מיפלגתהשמאל, ראיתי את האלד בהל-ווייה. כשהוא צועד בשרה האשונה של האבלים. עתה, כאשר מובארכ קירב אותו מחדש, יש סיכוי כי השי בוש המעציב יתוקן. מי שהיו תלוצית השלום אינם יכו לים להתנגד לשלום. גם זיקתם לברית-המעצות אינה צריכה להעבירם על דעתם. מותר להם להתווכח ביקורת על המחדלים של קמפידייווידי, ועל אי-פיתרונה של הבעיה הפלסטינית. כך עושים גם אנשיהשלום בישראל. ראל, אך אסור להם למצב במצב שבו הם מתנגדים כאילו, לשלום עצמו, ומטילים חרם על ישראלים, שדי עותיהם קרובות לדיעותיהם שלהם. זוהי עמדה מוזרה, בלתי-טיבנית, והיא צריכה לבוא אל קיצה.

זהו סרט חשוב, מפני שכל צופה, היוצא מן האולם החשוך אל הרחוב, נאלץ לשאול את עצמו, בעל כור-חו: מה הייתי אני עושה במקום הנדריק? איך הייתי אני עומד במיתן אכזרי זה? האם אני גיבור גדול ממנו? האם לא הייתי גם אני מוכר את נישמתי תמורת הצלחה, אילו ניתנה לי ההזדמנות?

זוהי חווייה הינוכית מאין כמוה. חשוב לראות את הסרט, להציג את השאלות האלה ולנסות להשיב עליהן בכנות — עד כמה שאדם מסוגל לכך, כשעליו לסמוך על הדמיון בלבד.

רגע של עברית

לראות ולשמוע את דייוויד אוואן — זהו תענוג אמירתי. זכיתי לכך בחודש מאי, כאשר הייתי בכנסת-המומחים העולמי לענייני המרחב שלנו, שנערך בטירת די-צ'יי ליי ליד אוכספורד. אוואן כיהן כיו"ר הכנס — ואיראפר היה שלא לחבב את תבונתו המהולה בהומור, את הסיגנון המלוטש, את מיוגת האידיאלים והמעשיות. עכשיו, כשהופיע בתוכניתו של רם עברון בטל-וויזיה, יכלה הארץ להתרשם ממנו.

מייד לפניו הופיעו על המירקע כמה מדענים ישר-

אליים, שהתווכחו על מחקר פסיכיאטרי. הנושא היה חשוב, והמשתתפים היו אנשי-תרבות, משיכת-העילית של החברה הישראלית, אנשים שגדלו והתחנכו (ואולי גם נולדו) בארץ, אנשים ששפת-אמם היא עברית.

והנה — איזה הבדל בכושרה-הביטוי! אי-אפשר היה להעלות על הדעת שהד"ר אוואן ישגה באנגלית. כל מילה שיצאה מפיו הייתה נכונה, מדויקת, וביטאה בדיוק את אשר רצה האיש לאמר. לא יתואר אחרת אצל איש שהתחנך במסודות-החינוך של העילית הבריטית, שהיה שר-הכריפולמנט ורופא.

ואילו הישראלים — אינו שפם קלוקלת, דלה ומשור בשת בפייה! אחד מהם הודיע בגאווה שיש לי את ה,אין לי את" — שיבוש מגעיל שחדר גם לשפתם של כתבי-הטלוויזיה והרדיו.

מי שמתייחס אל השפה שלו כמו אל זבל — השפה תתקם בו. מי שמוותר על כל אפשרות של דיוק בהתי-כטאות — איך הוא יכול לדייק במחקר, במלאכה, בי-חרשות? שלא לדבר כלל על הדיוק במחשבה — שהרי המחשבה כלל אינה יכולה להתקיים בלי מילים.

גי'ונג'ית במיטה

כימעט והתייאשתי כאשר קראתי את התשובות ל-מישאלהבוק, שערך המדור אנשים של העולם הזה בשבוע שעבר. הנשאלים היו אנשי-צבא, חברי-כנסת וראשי-עיריות, והשאלה הייתה: מה היית אתה עושה אילו הציע לך איש-עסקים שיוחד מיני?

הנושא נבע, כמובן, מפרשת החשדות שהועלו נגד חבר-הכנסת בני שליטא, ראש-מועצת מנחמיה. הנשאלים ענו ברצינות גוראת. לא, חס וחלילה, איש מהם לא היה מתפתה אף לרגע. מה פיתאום? הם נשואים. לא? שום פיתוי לא יצלה.

אף אחד מהם לא העז להכניס לנושא טיפ-טיפה של הומור. אף אחד לא אמר שאכן, אילו היה חוזר לחדרו בכיתה-המלון באילת והיה מגלה במיטה גי'ונג'ית משגעת, בעלת עיניים ירוקות (או יומינה ארוכת-נפיים, בעלת עיניים לוחטות) היה מתלבט לרגע-קט, שמא, אולי... לא. לא. אנתנו בידיים טובות. יש לנו אנשי-צבא שם הגונים לגמרי, או שהם, לפחות, חסרים לגמרי חושי-הומור.

הייתי המום. זה מכבר לא עברתי חווייה קולנועית כה "טוטאלית", שכלית וריגשית כאחת. כמו בסרט מפיסוטו, המוצג עתה בארץ. השם מטעה במיקצת. גיבורו אינו מפיסוטופלס, השטן, אלא דווקא הדוקטור פאוסט.

האגדה הגרמנית העתיקה, שהונצחה על-ידי וולפגאנג פון-גתה, מספרת על המדען הסקרני-ללא-גבול, שהת-ייאש מלדעת את סודותיהקים. מפיסוטו מציע לו עסי-קה: אם תמכור לו את נישמתו, בעולם הזה, הוא ינחיל לו בעולם הבא את כל התענוגות הרחוקים וה-חומריים — הצלחה, אה-בת-נשים, עושר, דעת וי-חוכמה.

ברנדאוואר

הגיבור בסרט, שחקן גרמני בשם הנדריק הופי-ן (בסרט: קלאוס-מריה ברנדאוואר) משחק את מפיסוטו על הבימה — אך בחייו הוא פאוסט אמיתי. תחילה, כשחקן זוטרי ב-האמבורג, הוא קומוניסט סאלוני ומדבר על מהפכת הפרולטריון. אחרי עליית הנאצים לשלטון הוא מור-כר את נישמתו לשטן הי-חום ומעשיל לפיסגת ההצ-

לחה תוך בגידה בעצמו, במישפחתו. בסביבתו ובכל הי-יקר לו.

זה היה יכול להיות סרט די באנאלי, כי הבעייה המרכזית — חייו של אדם הגין במישטר פושעני — היא די באנאלית, למרבה הצער. אבל הסרט הופך או-תה לכלל חווייה אנושית ופילוסופית, מפני ששני היוצרים (מחבר הספר, קלאוס מאן, בנו של תומאס מאן הדגול, והבימאי ההונגרי אישטוואן סאב) העלו אותה לרמה של אמת אוניברסלית.

איני אובייקטיבי לגמרי, מפני שהבעייה המרכזית הזאת ריתקה אותי בכל ימי חיי. מאז ראיתי כילד את הפלוגות האומות צועדות ברוחות. טיבני הוא שהי-ציבור הישראלי מרותק אל השלב השני של המהפכה הנאצית — השואה האיומה שנגרמה על-ידיה ליהודים ולעולם כולו אחרי שקם הרייך השלישי. אך בעיניי היה תמיד חשוב להבין דווקא את השלב הראשון — איך התחוללה מהפכה כזאת בארץ תרבותית, ומה עשו בה מאות אלפי האנשים התרבותיים, ההגונים, הנורמי-ליים, שהפכו עבדי המישטר, ושבילעדיהם לא יכול היה המישטר לתפקד.

כפי שניסיתי להסביר בסיפרי צלב הקרס, איני מאמין שצפויה לישראל סכנה כלשהי של שואה. אנחנו חזי-קים ושולטים בגורלנו, אך צפויה לנו, כמו לכל מדי-נה בעולם, הסכנה של התמוטטות פנימית, של עליית פאשיזם מקומי כבורה זו או אחרת. על כן חייבים אנחנו להבין את דרכה של המחלה, נגיפיה ונוגדניה. הסרט מתאר את המחלה בצורה ניפלאה. צעד אחרי צעד, החלטה אחרי החלטה, נכנע פאוסט למיפסטו. הי-דמות המרכזית בסרט, המשוחקת בצורה גאונית על-ידי שחקן אוסטרי צעיר, אינה איש רע. להיפך, זהו איש רגיל, הגון, אורח מן השורה, כמו אנשים רבים, הוא שאפתן ומשחוקק לתהילה. אך הוא מוכן להופיע באסיפות קומוניסטיות, להשתדל למען חבר, אף להס-תכן במיקצת כדי להצילו.

אולם אחרי שעשה את הצעד הראשון אל הגיהנום, גרולו נחרץ. הוא נתפס ברשת השטן. תחילה הוא מגי-סה "להבין" את הנאצים. אחרי-כן הוא מסוגר בעבודתו ומשלה את עצמו כי התיאטרון הוא אי בודה, המנותק מן "הפוליטיקה", גם כאשר גלייה-הוועה גואים מסביב. אחר-כך הוא מוכן לגרש את אשתו ואת פילגשו הכור-שיתלמצצה (אשה נדרת, המשוחקת על-ידי קארין בוי-המקסימה), כדי להצילן. אחר-כך הוא מוכן לקבל תפי-קידמפתח במערכת-התרבות של הרייך, כשהוא מנחם את עצמו שכן הוא יוכל להציל חברים הנתונים בצרה, ושאם יתפטר יבוא במקומו מישהו גרוע יותר. לבסוף אין מוצא — הוא הופך שותף מלא לפושעים, שנציגם בסרט הוא גנרל המוזכר את הרמן גרינג, ראש-ממשלת פרוסיה והאיש מס' 2 ברייך הנאצי — בירון מגודל, גיבורי-מלחמה, חובב מדעים ודיברייאמנות שודדים, פטר רון האמנויות ומנתות-הריכוז. גילום תפקיד זה בסרט הוא הישג קולנועי כביר בפני עצמו.

אילו היה הנדריק אדם רע, הייתה הבעייה כולה פשוטה יותר. אך הוא אדם די טוב. היכן הוא שוגה? באיזה שלב היה צריך לאמר לעצמו: עד כאן, עכשיו אני מהגר, לא מצטרף למחתרת, לא מתאבד? כדי להקשות על הבעייה, מביא הסרט נאצי ותיק, דמות נאלחת למדי, שיש לו האומץ להתקומם נגד הי-מישטר שהוא היה אחד מחלוציו, והמקריב את חייו במחווה חסרת-תוחלת של מחאה. גם הקומוניסט הוותיק, הפועל במחתרת, משלם בחייו ונרמס בלי רחמים. ורק גיבור העלילה, האיש הנורמלי, השוב, בעל העקרונות הרופפים, עובר את כל השבי הזוועה מבלי שיאונה לו רע. אחרי המלחמה הפך האיש מן הסתם אורח דמו-קרטי הגון, המבכה את חבריו, קורבנות הזוועה, כפי שעשה אלברט שפר, שרה-חיימוש של היטלר.